

Savremene teorije pravde, 9.4.2013.

Predavanje.

Tema: Nozikova teorija pravde.

Nozik ljudska prava uzima u negativnom smislu - ljudska prava su moralna ograničenja, svako ljudsko biće ima neku auru oko sebe - niko nema pravo da povredi da prava. To nisu prava u pozitivnom smislu. Ako ja imam pozitivno pravo na život, onda to pravo podrazumeva da se drugi odreknu nečega, da bi podržali moje pravo na život. Ali Nozik ne smatra ova prava u pozitivnom smislu, nego u negativnom, da niko nema prava da povredi vaša prava. Ako bi državu posmatrali kao nešto što treba da obezbedi neka socijalna i kulturna prava što moderna država čini onda bi to bilo nešto što je po Noziku nedopustivo, zato što niko nema prava da vas prisilno oporezuje da bi se ta druga prava ispunila. Nozikovo shvatanje države je minimalna država. Vi nemate pravo da me prinudite da poštujem tuđa pozitivna prava, ali iz toga ne sledi da je on za anarhiju, država je noćni čuvar, i jedino takva minimalna država je opravdana.

Iz ideje o minimalnoj državi sledi da država ne može da ima aktivnu ulogu u distribuciji dobara, država ne može da ima distributivnu ili redistributivnu funkciju, svako uplitanje države u proces slobodnog sticanja dobara i slobodne razmene bio bi akt nepravde. Nozik brani tezu da samo minimalna država ili ultra minimalna država koja postoji samo da zaštiti ljude i njihovu imovinu od agresivnih nasrtaja i koja štiti slobodno tržište može biti opravdana. Kao radikalni liberal, Nozik je veliki protivnik preraspodele, on je protiv bilo kakve redistribucije dobara u društvu.

Nozik je protiv bilo kakve šematske (strukturnalne) teorije ili ciljne teorije pravde. Sve ono što je ispod nivoa te strukture ili ono što ne zadovoljava takvo jedno ciljno strane koje ste zamislili, smatrate nepravednim. Nozik se pita zašto, zašto smatrate da je jedna struktura pravedna a druga ne. On smatra da ako prihvatimo teoriju apsolutnih prava, sve što se događa među ljudima i što je proizvod istorijskog procesa, ako ničija prava tokom tog procesa nisu narušena, onda je to stanje stvari pravedno. Njega zanima kako se do određenih dobara došlo, ako nije došlo do narušavanja prava i sloboda, ako se došlo do nekog stanja stvari, i ne vidimo da je došlo do narušavanja prava, onda nema potrebe da se pozivamo na bilo kakvu strukturu. Nepravda je ako menjate to već pravedno stanje stvari.

Koja bi onda to teorija bila za razliku, recimo, od Rolsove, koju Nozik takođe vidi kao strukturalnu? On svoju teoriju zove teorija imanja prava, teorija sticanja prava (entitlement theory), ona je suprotstavljena ciljnim teorijama ili teorijama konačnog stanja ili šematske teorije. Teorija sticanja prava jeste istorijska teorija (da vidimo da li je neko stanje stvari pravedno treba da se vratimo unazad da vidimo da li smo narušili nečija prava i slobode, kako su se prenosila vlasništva sa pojedinca na pojedinca, treba da vidimo kako su se sticala dobra). Da bi se presudilo da li je nešto pravedno, prenošenje dobara, raspodela, razmena, mora da se zna celokupna

istorija sticanja i prenosa svakog posebnog dobra. Moramo da vidimo pod kojim uslovima se prenosi vlasništvo, ko je primalac i pod kojim uslovima je primalac. Nasuprot tome, kod šematsko-ciljnih teorija sve što je važno je relativni položaj individua, u slučaju Rolsove teorije imamo one predstavničke osobe u odnosu na nekakvo prethodno stanje za koje se pretpostavlja da je osnovica pravde (Rolsova načela pravde). Prema Nozikovom mišljenju i Rolsova teorija i utilitarizam su sve šematsko-ciljne teorije.

Na strani 151. i 152. Nozikove knjige *Anarchy, State, Utopia*, Nozik navodi tri skupa pravila koja određuju društvenu pravdu:

1. **Prvi skup pravila:** pravila koje određuje kako se mogu steći stvari koje prethodno niko nije posedovao. To su pravila akvizicije ili sticanja.
2. **Drugi skup pravila:** pravila kako se posedi prenose sa jedne osobe na drugu osobu ili druge osobe. To su pravila prenošenja.
3. **Treći skup pravila:** pravila koja kažu šta treba činiti da bi se ispravile nepravde koje su nastale narušavanjem pravila jedan i pravila dva. To su pravila ispravljanja.

Kada treba da ocenite da li je neko društveno stanje pravedno ili nepravedno, vi treba da se vratite koristeći se ovim pravilima i da vidite da li je došlo do neke nepravde u prošlosti. Ako nije došlo do neke nepravde, vi nemate pravo strukturu, koja je spontano nastala međusobnim odnošenjem ljudi po načelu slobode i zaštite prava, da popravljate. Nozik nije vešt u nalaženju primera da ilustruje ova pravila. On sledi Džona Loka da osoba može da prisvoji ono na čemu radi, ako ostavi dovoljno za druge. On ima pravo da prisvaja, ako to prisvajanje ne ugrožava druge. Ako prisvajanjem nismo pogoršali šanse drugih da prisvajaju, to znači da onda oni drugi nisu u lošijem položaju. Tu se postavlja jedno pitanje, ako mi svi imamo prava da prisvajamo, kako ćemo odrediti osnovicu na osnovu koje možemo da merimo da li neko nije ostao u lošijem položaju posle ovog početnog prisvajanja. Imate nešto što je zajednička svojina na planeti Zemlji koja je konačna, mi počinjemo da prisvajamo ta neka zemljišta, postavlja se pitanje da li smo time ugrozili šanse onih koji su isto zemljište hteli da prisvoje. Nozik kaže da tu nema ništa loše. On kaže ti time što si ovu zemlju prisvojio onda si je i kultivisao, tako da onaj koji nije stigao to da uradi, on će biti kompenzovan time što ćete vi dobra u razmeni koristiti, i tako će biti kompenzovan za to što nije uspeo da kultiviše. Ali šta je osnovica merenja toga da li je neko u lošijem položaju posle prisvajanja?

Zašto Nozik smatra da je svaka redistribucija nepravedna? Glavni argument se poziva na ličnost jednog košarkaša koji se zove Čemberlen. Zašto svaka šematska struktura ne valja? Glavni razlog zašto šematske teorije ne valjaju je to što one uvek narušavaju slobodu. Deo značenja kad kažemo da neko nešto poseduje jeste sloboda da se to što posedujemo daje drugim ljudima, odnosno da se time slobodno raspolaže. Ako se pravda sastoji u šemi po kojoj se dobra raspodeljuju i ako je ostvarena neka šema koja je pravedna, onda bi kasnije svako slobodno poklanjanje

dobara bilo nepravedno jer bi narušavalo tu šemu. Po tom nekom čudnom rezonu, nešto što opravdano posedujemo, ne smemo da koristimo tako da ne bismo narušili neku postavljenu šemu. To je sad primer sa Čemberlenom. Zamislimo da Čemberlen stekne bogatstvo veće nego sav ostali svet, prosto zbog toga što ima talenat koji ljudi veoma vrednuju. Pretpostavimo da Čemberlen hoće da igra samo ako se oni koji žele da ga gledaju odreknu iznosa od jednog evra i uplate sumu na njegov račun. Pretpostavimo da milioni ljudi uživaju da gledaju Čemberlena i on vremenom postaje milioner. Automatski se šema od koje ste pošli narušila, odjednom se Čemberlen izdvaja kao neko ko ima mnogo više od ostalih. Pođete od jedne šeme, pustite ljude da rade šta hoće i dolazi do nejednakosti. Nozik kaže da je to potpuno pogrešno razmišljanje, pošto niko nije uložio ništa više od svoje slobodne delatnosti, Čemberlen po slobodnoj volji igra, a narod slobodnom voljom njemu daje novac, onda ispada da ako su samo šematske teorije ispravne, da Čemberlen sada nema pravo da raspolaže novostečenim bogatstvom, jer je nekakva šematska struktura narušena. To je po Nozikovom mišljenju potpuno apsurdno. Svaka strukturalna teorija pravde je nepravedna jer narušava slobodu.

Neko bi rekao da redistribucija dobara mora da se izvrši jer nejednakost proističe iz toga što se razlikujemo u prirodnim sposobnostima. Nozik smatra da je ovakvo razmišljanje pogrešno. Nozik smatra da ljudi imaju prava na svoje prirodne talente i na sve ono što sledi iz njihovog korišćenja. Ovo je kontraargument Rolsu da je genetska lutrija moralno arbitrarna. Da bi to opravdao koristi se sledećim argumentom, ako ja imam zdrav bubreg, a neko oba bolesna, da li država ima pravo da mi odstrani bubreg i da da tom drugom da bi mu život bio spašen. Kada bismo to radili, mi bismo ih koristili kao sredstva, narušili bismo prava, jer bismo pod prinudom vršili redistribuciju.

Nozikov primer sa Robinzonima. Zamislimo da postoji deset Robinzona Krusoa koji žive na deset različitih ostrva, nijedan od ovih Robinzona ne zna ništa o postojanju drugih Robinzona i pretpostavimo da Robinzoni i njihova ostrva imaju različite prirodne osobine. Zamislimo da iznenada Robinzoni postanu svesni drugih Robinzona, oni će verovatno doći do saznanja da postoje jedan ili dva Robinzona imaju manje dobara od drugih, prema Rolsu ti Robinzoni imaju pravo da zahtevaju od drugih Robinzona koji žive na boljim ostrvima i koji su talentovaniji da im pomognu. Pošto nijedan od Robinzona ne zaslužuje svoje talente i osobine jer su oni rezultat genetske lutrije, onda nije fer da neki Robinzoni žive bolje od drugih Robinzona, tako da bi Rols zahtevao da se bogatstva sa svih ostrva redistribuiraju u korist lošestojjećih. Da li je ovakav zahtev opravdan? Ako se najспособniji Robinzon zadesio na najgorem ostrvu, i ako je svojom sposobnošću omogućio dobar život, zašto bi trebalo da deo svoje hrane preda nesposobnom Robinzonu koji živi na dobrom ostrvu, ništa nije radio a imao je dosta. Da li on lošijem Robinzonu duguje bilo šta? Pa čak i da je najtalentovaniji živeo na najboljem ostrvu, on lošestojjećem ne duguje ništa, to je prosto pitanje spoljašnjih okolnosti, a ne pitanje toga da li je nešto fer ili nije fer. Nijedno pravo nije narušeno, kako to znamo, tako što su živeli

izolovano, nije dolazilo do transfera, pošto nepravda nije učinjena, onda oni imaju pravo da zadrže ono što su stekli. Štaviše, Nozik bi rekao da ako bismo vršili redistribuciju mi bismo se ograđivali o Kantov princip, koristili bismo ljude kao sredstva, upotrebljavali bismo talente i sposobnosti jedne osobe kao vlasništvo cele zajednice.

Nozik smatra da jednakost mogućnosti nije ničije pravo. Jednakost mogućnosti – svi imam fer šanse u životnoj utakmici. On smatra da nema tog centralizovanog procesa preko koga ljudi mogu da procenjuju mogućnosti ili jednakost šansi koje postoje u društvu. On smatra da proces društvene razmene nema veze sa ovim procesom. Život nije trka. Nema nekakve jedinstvene utakmice za sve koja se može procenjivati sa nekakve jedinstvene nepristrasne pozicije koja bi važila za sve. Ono što postoji, postoje samo individualne razmene u kojima strane koje razmenjuju dobra obično ne brinu o zaslugama drugih i njihovim nedostacima, već brinu samo o onome što se razmenom dobija. On smatra da su svi redistributivni procesi (preko oporezivanja, taksu i slično) nepravedni i na jednom mestu na 168. strani knjige on kaže da je oporezivanje isto što i prinudni rad. Uzimati deo prihoda je kao kada biste naterali neku osobu da deo svog radnog vremena provede radeći za tuđe svrhe. Ako osoba poseduje samu sebe (teza o samoposedovanju) i na neki način poseduje sopstveni rad, ona ima pravo da odluči šta će činiti. Ako biste uveli oporezivanje, narušili biste slobodu pojedinaca.

Ono što takođe na jednom mestu Nozik spočitava ovim strukturalnim teorijama pravde, on kaže sve ove strukturalne teorije pravde dobra u društvu vide kao ona dobra u biblijskoj priči kao ona hrana koja dolazi sa neba, ona je u božijim rukama gotova i spremljena i sad samo treba vršiti distribuciju te hrane prema strukturalnom principu. Dobra se ne raspodeljuju preko nekog centralnog autoriteta, ne postoji ništa u društvu što liči na kolač koji se deli, postoje samo ljudi udruženi, prirodni svet je ono što ljudi proizvedu svojim radom i što stiču kroz slobodnu razmenu i svaka teorija koja se zasniva na nekom cilju i konačnom stanju stvari jeste nepravedna i neprirodna teorija. Ispada po Noziku sve ono što je rezultat slobodne i svojevolske razmene, ili proces slobodno sticanja jeste pravedno.